

ધોરણ -૬ ના અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ- કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટેની અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની અસરકારકતા

દિપ્તી ચૌધરી

શિક્ષણસહાયક, શ્રી એમ.બી વામદોત સાર્વ.હાઈસ્કૂલ, બારડોલી

Mo. 8141802908 E-Mail:- dip_msw25@yahoo.com

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ધોરણ-૬ના અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટેની અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની અસરકારકતા તપાસવામાં આવી છે. નમુના પસંદગી માટે સહેતુક નમુના પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સુરત જીલ્લાના માંડવી તાલુકાની ઉચ્ચતર પ્રાથમિક શાળાના ધોરણ-૬માં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ૧૨૦ મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓને પ્રાયોગિક જૂથ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યાં હતા. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તથા સંશોધન યોજના તરીકે ‘એક જૂથ પૂર્વકસોટી ઉત્તરકસોટી યોજના’ પસંદ કરવામાં આવી છે. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અંકશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ માટે ટી-કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાપ્ત માહિતી અને તારણો પરથી સાબિત થાય છે કે અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ-કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટે અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની અસરકારકતા વધુ જોવા મળે છે.

આધુનિક સમાજના લોકોનું જો તેમની શારીરિક ક્ષમતાની દ્રષ્ટિએ સર્વેક્ષણ કરીએ તો જનસમુહનો એક મોટો વર્ગ જીવન જીવવા માટેની અને વિકાસ સાધવા માટેની યોગ્ય શારીરિક અને માનસિક ક્ષમતાઓ ધરાવતો જોવા મળશે. પરંતુ એક નાનો વર્ગ એવા વિદ્યાર્થીઓનો પણ ખાસ જોવા મળશે કે જે શારીરિક કે માનસિક અક્ષમતા (sa) ને કારણે અનેક સમસ્યાઓનો ભોગ બને છે.

વિશ્વના અન્ય દેશોની સરખામણીમાં ભારત પાસે શિક્ષણમાં ખામીયુક્ત બાળકોને સામાન્ય બાળક સાથે શિક્ષણમાં જોડવા અને આવા બાળકો પોતાની નબળાઈઓ સાથે કેવી રીતે અનુકૂળ સાધી શકે? તે જાણવું શિક્ષણઆલમ માટે જરૂરી ગણી શકાય. રાષ્ટ્ર અને સમાજના અપંગ બાળકોમાં એક જૂથ મંદગતિ બાળકનું છે, જેમને સ્લો લર્નર્સ (-) ના નામથી ઓળખાય છે. બધા જ બાળકો એક સરખી ઝડપે શીખી શકતાં નથી. ૧૮ થી ૨૦ ટકા શાળાએ જતાં બાળકો મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓ હોય છે. આ ખુબ જ મહત્વના અને ગંભીર આંકડાઓ છે જેની આપણે અવગણના ન કરી શકીએ.

મંદગતિ બાળકોની માનસિક અક્ષમતાને લીધે તેમની તમામ પ્રવૃત્તિઓ મર્યાદિત બને છે, છતાં તેમની માનસિક શક્તિની મર્યાદામાં રહીને પણ તેમને શિક્ષણ અને વિકાસની સુવિધાઓ મેળવવાનો અધિકાર છે. ૧૯૮૬ની રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ અન્વયે સમાન શૈક્ષણિક તકમાં જણાવ્યું છે કે, ‘પ્રત્યેક વ્યક્તિને પોતાની બૌદ્ધિક મર્યાદામાં રહીને શિક્ષણ મેળવવાનો અધિકાર છે. પછી તે ગમે તે રંગ, વર્ણ, કદ કે જાતિનો હોઈ શકે.

ભારત દેશમાં અભ્યાસમાં મંદગતિ ધરાવતા બાળકોની સંખ્યા બે થી ચાર ટકાની વચ્ચે છે. પરંતુ તેમના કલ્યાણ માટે કાર્યરત સંસ્થોની સંખ્યા ખુબ જ ઓછી છે. આવાં મંદગતિ બાળકોના વિકાસ-કૌશલ્યો અને તેમની શૈક્ષણિક પ્રગતિ માટેનું શિક્ષણ એ ગંભીર પ્રશ્ન છે.

મનોવિજ્ઞાનમાં સાહિત્ય પ્રત્યે દ્રષ્ટિપાત કરતા સ્પષ્ટ થાય છે કે બાળકોમાં વ્યક્તિગત તફાવતો વિશિષ્ટપણે જોવા મળે છે. શારીરિક તફાવતો સીધી રીતે અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ થઈ જાય છે, જેમ કે શરીરનું બંધારણ, શરીરનું પાતળાપણું, ઉચ્ચારણ, શરીરનો રંગ વગેરે. જ્યારે માનસિક તફાવતમાં બૌદ્ધિક ક્ષમતા, રસ, વલણ વિવિધ પ્રકારનાં કૌશલ્યો સંદર્ભે તફાવતો જોવા મળે છે. આ તફાવતોની જાણકારી સામાન્યતઃ વિવિધ કસોટીઓ દ્વારા બાળકોની ઓળખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. હવે, અધ્યયન અધ્યાપનના કૌશલ્યો પૈકીના અધ્યેતાઓના વિવિધ કૌશલ્યોના વિકાસને પણ અગ્રતા આપવી રહી કારણ કે બાળકોને ભણાવવા કરતાં ભણતા કરવા વિશેષ મહત્વપૂર્ણ બનતું જાય છે.

આ ભૂમિકાને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધકે અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ-કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટે અધ્યયન-વ્યૂહરચનાઓની અસરકારકતા તપાસવાનું નક્કી કર્યું છે.

સમસ્યાકથન :

અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના કૌશલ્યોનો વિકાસ થાય અને તેઓ વધુ સરળતાથી શિક્ષણ મેળવે તે જરૂરી છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને સંશોધકે નીચેના વિષય પર સંશોધન હાથ ધરવાનું નક્કી કર્યું હતું.

‘ધોરણ-૬ ના અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ-કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટેની અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની અસરકારકતા’

સંશોધનના હેતુઓ :

- ૧) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓનાં પૂર્વકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરીની તુલના કરવી.
- ૨) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓનાં ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરીની તુલના કરવી.
- ૩) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરીઓના પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરીની તુલના કરવી.

જ) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓના પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તકોની સરાસરીની તુલના કરવી.

સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ :

- ૧) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ પૂર્વકસોટીમાં મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળશે નહીં.
- ૨) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ ઉત્તરકસોટીમાં મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળશે નહીં.
- ૩) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરીઓએ પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીમાં મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળશે નહીં.
- જ) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓએ પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીમાં મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળશે નહીં.

વ્યાપવિશ્વ અને નમુના પસંદગી :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વ્યાપવિશ્વ તરીકે માંડવી તાલુકાની સુરત જિલ્લા પંચાયત સંચાલિત ગુજરાતી માધ્યમના ધોરણ -૬માં અભ્યાસ કરતાં તમામ વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે સહેતુક નમુના પસંદગી પદ્ધતિની રીતનો ઉપયોગ કરીને કુલ ૮ જૂથ સંસાધન કેન્દ્રોમાંથી કુલ ૧૬ શાળાઓ પસંદ કરી હતી.

નમુના પસંદગી માટે ધોરણ-૬માં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓમાંથી કુલ ૧૨૦ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

સારણી-૧

પ્રાયોગિક જૂથ ધોરણ-૬	જાતીયતા	કુલ
	છોકરાઓ	૬૦
	છોકરીઓ	૬૦
	કુલ	૧૨૦

સંશોધન પદ્ધતિ :

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિએ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

સંશોધન યોજના :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ‘એક જૂથ પૂર્વકસોટી-ઉત્તરકસોટી યોજના’ નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

ઉપકરણની પસંદગી :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે ધોરણ-૬ના મુખ્ય વિષયોના પ્રથમ સત્રના એકમોનું સૌપ્રથમ વિશ્લેષણ કરી તેને આધારે લક્ષ્ય કસોટી બનાવી હતી, જેને પૂર્વકસોટી અને

ઉત્તરકસોટી તરીકે ઉપયોગમાં લીધી હતી. આ ઉપરાંત અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના કૌશલ્યોના વિકાસ માટે વિવિધ અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ ઉપયોગમાં લીધી હતી.

ચલોની સ્પષ્ટતા :

સારણી-૨
સંશોધન સાથે સંબંધિત ચલોની માહિતી

ક્રમ	ચલના પ્રકાર	સંશોધનના ચલો
૧	સ્વતંત્ર ચલ	વિવિધ અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ
૨	પરતંત્ર ચલ	ઉત્તર કસોટીના પ્રાપ્તકો
૩	પરિવર્તક ચલ	જાતિયતા
૪	અંકુશિત ચલ	૧) ધોરણ-૬ ૨) ગુજરાતી માધ્યમ
૫	આંતરવર્તી ચલ	૧) ગ્રહણ શક્તિ, ૨) સમજ શક્તિ ૩) વિષય પ્રત્યે રસ-રૂચી, ૪) એકાગ્રતા ૫) પૂર્વજ્ઞાન

મુખ્ય પ્રયોગવિધિ :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધક દ્વારા સંશોધન કાર્ય માટે પ્રાથમિક શાળાના આચાર્યશ્રીઓ તથા જૂથ સંસાધન કેન્દ્રના ... ની પૂર્વ મંજૂરી મેળવ્યા બાદ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

સારણી-૩
મુખ્ય પ્રયોગવિધિ

તબક્કા	પ્રાયોગિક જૂથ
૧	ડૉ.જે.ઝેડ.પટેલની શાબ્દિક અશાબ્દિક સમૂહ બુદ્ધિકસોટી
૨	પૂર્વકસોટી
૩	અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ કૌશલ્યોની અભિવૃદ્ધિ માટે અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ દ્વારા અધ્યયન
૪	ઉત્તરકસોટી
૫	અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ અંગેની અભિપ્રાયપત્રી
૬	શિક્ષકો માટેનું સાક્ષ્યપત્રક

અંકશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણની રીત :

સંશોધકે સંશોધનના હેતુઓ અને ઉત્કલ્પનાઓને ધ્યાનમાં રાખીને t-કસોટીનો ઉપયોગ કર્યો છે.

માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન :

ઉત્કલ્પના નં. ૧ : પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓના પૂર્વકસોટીના સરાસરી પ્રાસાંકોનું ટી-મૂલ્ય દ્વારા પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

ઉત્કલ્પના નં.૧ નું ટી-મૂલ્ય ૬.૪૯ છે. જે 0.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધારે છે. આથી કહી શકાય કે પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના પૂર્વકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળે છે. તેથી ઉત્કલ્પના નં.૧ નો અસ્વીકાર થાય છે.

ઉત્કલ્પના નં. ૨ : પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓ અને છોકરીઓના ઉત્તરકસોટીના સરાસરી પ્રાસાંકોનું ટી-મૂલ્ય દ્વારા પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

ઉત્કલ્પના નં.૨ નું ટી-મૂલ્ય ૬.૫૩ છે. જે 0.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધારે છે. આથી કહી શકાય કે પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળે છે. તેથી ઉત્કલ્પના નં.૨ નો અસ્વીકાર થાય છે.

ઉત્કલ્પના નં. ૩ : પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરીઓના પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીના સરાસરી પ્રાસાંકોનું ટી-મૂલ્ય દ્વારા પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

ઉત્કલ્પના નં.૩ નું ટી-મૂલ્ય ૬૧.૦૫ છે. જે 0.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધારે છે. આથી કહી શકાય કે પ્રાયોગિક જૂથના છોકરીઓના પૂર્વકસોટીના અને ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળે છે. તેથી ઉત્કલ્પના નં. ૩ નો અસ્વીકાર થાય છે.

ઉત્કલ્પના નં. ૪ : પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓના પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીના સરાસરી પ્રાસાંકોનું ટી-મૂલ્ય દ્વારા પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

ઉત્કલ્પના નં.૪ નું ટી-મૂલ્ય ૫૪.૦૩ છે. જે 0.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધારે છે. આથી કહી શકાય કે પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના પૂર્વકસોટી અને ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળે છે. તેથી ઉત્કલ્પના નં.૪ નો અસ્વીકાર થાય છે.

સંશોધનના તારણો :

૧) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ ના છોકરાઓના પૂર્વ કસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી છોકરીઓના પ્રાસાંકોની સરાસરી કરતાં વધુ ચઢિયાતી જોવા મળી હતી એટલે કે પૂર્વકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી પર જાતિયતાની અસર જોવા મળી હતી.

૨) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ ના છોકરાઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરી છોકરીઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાસાંકોની સરાસરીની તુલના કરતાં વધુ જોવા મળી હતી. અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ સંદર્ભે તારણ મળ્યું કે ...

અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓના વિકાસ-કૌશલ્યો માટે તૈયાર કરેલ અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ દ્વારા અધ્યયન કરાવતા છોકરીઓ કરતાં છોકરાઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તિઓ પર અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની વધુ ચર્ચાઓ અસર જોવા મળી હતી.

૩) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરીઓનાં પૂર્વકસોટીના પ્રાપ્તિઓની સરાસરીની તુલનામાં ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તિઓની સરાસરી વધુ જોવા મળી હતી. અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ સંદર્ભે તારણ મળ્યું કે....

પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ -૬ ના છોકરીઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તિઓ પર અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની વધુ અસર જોવા મળી હતી.

૪) પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ-૬ના છોકરાઓના પૂર્વકસોટીના પ્રાપ્તિઓની સરાસરીની તુલનામાં ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તિઓની સરાસરી વધુ જોવા મળી હતી.

અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ સંદર્ભે તારણ મળ્યું કે.....

પ્રાયોગિક જૂથના ધોરણ -૬ના અભ્યાસમાં મંદગતિ વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરેલ અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓની છોકરાઓના ઉત્તરકસોટીના પ્રાપ્તિઓની સરાસરી પર વિશિષ્ટ અસર જોવા મળી હતી.

સમાપન :

વર્ગખંડમાં સામાન્ય બાળકોને જે પરિસ્થિતિમાં શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તે પરિસ્થિતિમાં અભ્યાસમાં મંદગતિ બાળકો સામાન્ય ઝડપથી શીખી શકતા નથી. પણ અભ્યાસમાં મંદગતિ એ એવી સ્થિતિ છે કે તે સુધરી શકે છે. જો તેઓને યોગ્ય પદ્ધતિથી શીખવવામાં આવે તો તેઓ સરળતાથી ઝડપી ગતિવાળા અને તેઓના વિવિધ કૌશલ્યોના વિકાસ માટે વધુ ધ્યાન આપવા માટે વિશિષ્ટ વિવિધ અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓનું આયોજન કરવું ખૂબ જરૂરી બને છે. આવાં બાળકો પણ વિશેષ પ્રગતિશીલ બને તે પણ આવશ્યક છે. તે માટે વિશેષ શૈક્ષણિક યોજના અથવા અધ્યયન વ્યૂહરચનાઓ તૈયાર કરવાથી શિક્ષકો અને મંદગતિ ધરાવનારા વિદ્યાર્થીઓના પક્ષે વિશેષ ઉપકારક બની રહેશે.

સંદર્ભો:

ઉચાટ, ડી.એ.(૨૦૦૪). *માહિતી પર સંશોધનવ્યવહારો*. રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.

દેસાઈ, કે.જી.(૨૦૦૧). *મનોવૈજ્ઞાનિકપરિભાષાઅને વિભાવના*. અમદાવાદ :

યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.

પટેલ આર.એસ.(૨૦૦૯). *શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ*.

અમદાવાદ: જય પબ્લીકેશન.

શાહ, ડી.બી.(૨૦૦૯). *શૈક્ષણિક સંશોધન (દિશાદર્શન)*. અમદાવાદ : પ્રમુખ પ્રકાશન.

Burt,C.(1937). The backward child.London : University of London press.